

ԱՆՆՐԵՎՈՒՅԹ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գյուղից մի քիչ ծուռը, սարալանջին, մի փոքրիկ տնակում, իր ծեր հոր հետ ապրում էր ջահել Իերզը: Ունեցած հողերն ուղիղ էնքան էր, ինչքան որ հարկավոր էր անկարոտ ապրելու համար: Հենց տան կողքից սկսվում էր կաղնի ու հաճարի ծառերի թավ ու պառավ անտառը, իսկ տան առաջին ընկած էր մի հին, կտորած ջաղացքար: Էն հին, կտորած ջաղացքարին նստողի աչքին սքանչելի տեսարան էր բացվում դեպի հովիտը, դեպի հովիտով վազող գետը ու դեպի սարերը, որ բարձրանում էին գետի մյուս կողմը: Իերզը, իր գործը դաշտում վերջացնելուց հետո, իրիկունները սիրում էր նստել էս քարի վրա, արմունկները ծնկներին տված ու գլուխը հենած ձեռներին՝ նա ժամերով նստում էր ու անձնատուր էր լինում իր ցնորքներին:

Եվ որովհետև գյուղի գործերով էլ շատ չէր հետաքրքրվում ու գրեթե միշտ մնում էր խաղաղ, մենակ, իր մտքերի մեջ խորասուզված, գյուղացիք էլ, հեգնելով, անունը դրել էին Երազող Իերզ: Նա էլ իսկի չէր նեղանում սրանից:

Քանի մեծանում էր՝ էնքան առանձնանում էր ու դառնում լուսկյաց, իսկ երբ հերն էլ մեռավ ու հին կաղնենու տակ թաղեց, նրանից հետո հո էլ ձեն չէր հանում: Այժմ առաջվանից ավելի հաճախ էր նստում հին, կտորած ջաղացքարին ու նայում էր ներքև, հովիտին, որտեղից իրիկվան մշուշը բարձրանում ու մեղմիկ սողում էր սարն ի վեր. հետևում էր հետգհետե ցած իջնող մութին, ծագող լուսնին ու իրար ետևից ցողացող աստղերին: Նրան էնպես էր թվում, թե գետի ալիքները երգում էին, սկզբում մեղմ ու կամացուկ, ապա թե

պարզ ու լսելի: Երգում էին էն սարերից, որտեղից սկիզբ էին առնում, երգում էին էն ծովերից, որոնց ծոցն էին հոսում, ու իրենց ջրերում ապրող հավերժահարսներից: Սրանից հետո անտառն էր սկսում աղմկել, միայն թե ուրիշ տեսակ, քան թե սովորաբար աղմկում են անտառները, ու շատ զարմանալի պատմություններ էր անում:

Մյուսներից շատ պատմություն գիտեր մանավանդ ծառերից մինը, էն պառավ կաղնին, որի տակ թաղված էր իր հերը: Աստղերն էլ հո, որ ցուցում էին երկնքում, ասես թե լցվում էին ներքև թափվելու սաստիկ տենչով, ուզում էին թափվեն ցած էն կանաչ անտառն ու էն կապուտակ գետը ու էնպես էին վառվռում ու թռվռում, կարծես թե էլ չէին կարողանում դիմանան ներքևի հրապուրանքներին: Բայց հրեշտակները, որոնցից ամեն մինը կանգնած էր իր աստղի կողքին, շարունակ զսպում էր նրանց. «Աստղիկներ, այ՛ն աստղիկներ, էդպես խենթություն մի՛ անեք, այ՛ն աստղիկներ: Դուք երեսա հո չե՞ք, որ էդպես գժուկություններ եք անում. քանի՛-քանի՛ հազար տարի է՛ ապրում եք տիեզերքում: Ավելի լավ է՛ խաղաղ ու հանգիստ ձեր տեղը մնաք...»:

Այո՛, հրաշալի էր էն հովիտը: Միայն թե էս ամենը տեսնում ու լսում էր մենակ Երազող Իերզը: Իսկ գյուղում ապրող մնացած մարդիկ սովորական մարդիկ էին, մտքներովը էս տեսակ բաներ իսկի անց էլ չէին կացնում: Ժամանակ առ ժամանակ նրանք կտրում էին անտառի հսկա ծառերից մեկնումեկը, սղոցում, ջարդում, ծղան անում ու կրակին վրա տալով ասում. «Դե՛, այ՛ն հիմի նորից կարող ենք սուրճ եփել խմել: Գետի մեջ իրանց լվացքն էին անում, որ շատ մեծ հարմարություն էր նրանց համար: Աստղերին նայելիս էլ, երբ որ տեսնում էին շատ են պայծառ ցուրում, ասում էին. «էս գիշեր թունդ ցուրտ է լինելու, մեր կարտոֆիլը ցրտատար չլինի՞»: Իերզն էլ եթե ճգնում էր նրանց բացատրի, թե բանն

ինչու՞մն է — ծիծաղում էին վրեն:

Մի անգամ էլ, երբ Իերզը իր սովորույթամբ հին ջաղացաքարի վրա նստած միտք էր անում, թե ինքը ինչքան է մենակ բովանդակ աշխարհքում, քունը տարավ, ու աննկատելի քնեց: Երազում տեսավ, իբրև թե երկու արծաթ շղթաներով երկնքից մի ոսկի ճոճ էր իջնում ներքև: Ամեն մի շղթայի ծերը ամրացած էր մի աստղից, իսկ ճոճում նստած էր մի գեղեցիկ աղջիկ ու էնպես բարձր էր ճոճում, որ մին երկնքից գետին էր հասնում, մին էլ գետնից երկինք էր թռչում: Ամեն անգամ, հենց որ ճոճը երկնքից երկրին էր մոտենում, աղջիկը ուրախությունից ծափ էր տալիս ու մի վարդ էր ձգում Իերզին: Բայց հանկարծ արծաթի շղթաները կտրեցին, ու ճոճը աղջկա հետ՝ երկուսն էլ երկինք թռան, գնացին վե՛ր, վե՛ր, մինչև որ աչքից բոլորովին չքացան:

Իերզը քնից վեր թռավ, չորս կողմը նայեց, տեսավ քարի վրա, կողքին մի վարդի փունջ:

Մյուս օրը նորից քնեց էնտեղ, նորից նույն երազը տեսավ ու երբ որ զարթնեց, դարձյալ կողքին վարդեր էին թափած:

էսպես շարունակ մի ամբողջ շաբաթ: Իերզը վճռեց, որ էս երազը եթե էսպես նույնությամբ կրկնվում է, կնշանակի սրա մեջ մի ճշմարիտ բան կա: Վճռեց, տան դուռը փակեց, բանալին գրպանը դրեց ու գնաց էն աղջկանը որոնելու:

Գնա՛ց, գնա՛ց, երկար թափառեց, շատ ման եկավ, վերջապես մի երկիր տեսավ, հեռու, ուր ամպերը հասնում էին մինչև գետին: Աշխույժ, ուրախ առաջ գնաց ու մի քիչ ժամանակ հետո ընկավ մի մեծ անտառ: Հանկարծ էստեղ մի հառաչանքի ձեն ընկավ ականջովը: Վազեց էն կողմը, որտեղից լսվում էր ձենը, տեսավ ալեխառն մորուքով մի պատկառելի ծերունի՝ գետին ընկած, երկու մերկանդամ այլանդակ մարդ էլ վրեն չոքած՝ ուզում են խեղդեն: Իերզը չորս կողմը նայեց, տեսնի՛ ինչով կարող է օգնության հասնի, մի մեծ կոճղ պո-

կեց, որ պոկելուն պես դարձավ ծանր տապար: էս տապարով էնպես ուժգին հարձակվեց շարագործների վրա, որ նրանք օգնություն կանչելով ծերունուն թողին ու փախան: Իերգը վեր քաշեց ծերունուն, օգնեց, որ կարգի գա, ու հարցրեց, թե ինչո՞ւ էին էն տկլոր ավազակները խեղդում իրեն, ի՞նչ էին ուզում:

Եվ ծերունին պատմեց, թե՛ ես Երազների աշխարհի թագավորն եմ, սխալմունքով մի քիչ հեռացել էի իմ տերության սահմաններից, ընկել էի իմ ամենաոխերիմ թշնամու՝ Իրականության թագավորի տերությունը: էս բանը նկատել էր Իրականության թագավորը, իր ծառաներից երկուսին ղրկել էր իմ դեմ, նրանք էլ, դարան մտնելով, բռնել էին ինձ, ուզում էին խեղդեին...

— Դու Իրականության թագավորին ի՞նչ վատություն ես արել, որ...— հարցրեց Իերգը:

— Ոչ մի վատություն,— պատասխանեց ծերունին,— բայց առհասարակ նա շատ ամբարիշտ բնություն ունի, իսկ ինձ ատելով ատում է:

— Բայց էն մարդիկը, որոնց նա ղրկել էր քո դեմ, տկլոր էին:

— Հա՛,— պատասխանեց Երազների թագավորը,— նրանք մորուց տկլոր են: էդպես է Իրականության աշխարհի մոդան: էնտեղ ամենքը, նույնիսկ իրենց թագավորը, տկլոր են ման գալիս ու իսկի էլ չեն ամաչում դրանից: Զարմանալի խալիս են: Բայց դու, որ իմ կյանքը փրկեցիր, ուզում եմ երախտահատույց լինեմ քեզ ու ցույց տամ իմ աշխարհքը: Երազների աշխարհքը ամենասքանչելի աշխարհքն է, իսկ երազները իմ հպատակներն են:

Ասավ Երազների թագավորն ու առաջ գնաց. Իերգը հետևեց նրան:

Երբ հասան էնտեղ, որտեղ ամպերը գետնին են առնում,

Թագավորը մի թփուտում ծածկած դուռը ցույց տվեց, որ՝ ով որ շիմանար, անկարելի բան էր, որ գտներ ու բաց աներ:

Թագավորը դուռը բաց արավ, իր ուղեկցին տարավ հինգ հարյուր աստիճան ներքև, մի պայծառ, լուսավորված քարանձավ, որ ձգվում էր երկար, շատ ու շատ մղոններ: Զարմանալի գեղեցիկ էր էն քարանձավը: Էլ ի՞նչ ասես, որ չկար էնտեղ: Մեծ լճերի մեջ կղզիների վրա կանգնած պալատներ կային, ու կղզիները հանգիստ լողում էին վճիտ ջրերում: Ով ուզեր էն պալատներից մեկնումեկի մեջ մտնի՝ պետք է ասիին կանգներ ու կանչեր.

«Պալատ, պալատ, լողա՛ դեպ ինձ,
Որ հեշտ մտնեմ ես քո դռնից»:

Ու պալատն իրան-իրան կլողար դեպի ասիերը: Կային և ուրիշ դղյակներ, որ հանդարտ օրորվում էին ամպերի վրա: Պետք էր միայն ասել.

«Դղյակ, դղյակ, իջի՛ր դեպ ինձ,
Որ հիանամ ես քո տեսքից»:

Ու դղյակը հանդարտիկ գետին կիչներ: Պարտեզներ էլ կային, որոնք ծաղիկներ ունեին, որ ցերեկները բուրում էին անուշահոտ, իսկ գիշերները լուս էին տալիս: Ամենաերփներանգ գույներով վառվող հավքեր կային, որ հեթիաթներ էին պատմում, և ուրիշ շատ ու շատ զարմանահրաշ բաներ: Երազող Իերզը զարմանքից ու խնդությունից չէր իմանում որի՛ն նայի, ո՛րը թողնի:

— Արի՛ հիմի քեզ իմ հպատակները՝ երազները ցույց տամ,— ասավ թագավորը: — Երեք տեսակ երազներ ունեմ. լավ երազներ՝ բարի մարդկանց համար, վատ երազներ՝ չարերի համար, և, սրանցից բացի, ունեմ նաև խիպիլիկ երազներ: Սրանցով էլ զանազան խաղեր եմ հորինում: Չէ՞ որ երբեմն-երբեմն թա-

գավորներն էլ են ուզում զվարճանան:

Հստեղից թագավորը Իերզին տարավ մի այգի, ուր ծառուղիները արծաթից էին, ածուները՝ ոսկուց, իսկ ծաղիկները՝ անգին քարերից: Հստեղ զբոսնում էին լավ երազները:

Առաջինը Իերզի աչքին ընկավ մի դալկադեմ նորատի ջահել կին, ձեռքին՝ խաղալիքներով լիքը մի արկղիկ:

— Սա ո՞վ է:

— Էդ կինը ամեն իրիկուն գնում է մի հիվանդ երեխի մոտ, որի մերը նորերս է մեռել,— ասավ Երազների թագավորը: — Ցերեկը որք երեխան միշտ մնում է մենակ, իսկ գիշերները սա գնում է, հետը խաղում ու մոտը մնում մինչև լուս: Սակայն ե՛կ, մի քիչ էլ գնանք դենը:

Գնացին: Մտան մի ուրիշ այգի՝ լիքը բարի երազներով: Բարի երազները՝ տղամարդկանց ու կանանց, ծերերի ու երեխաների կերպարանքներով, բոլորն էլ բարի, ժպտուն դեմքերով, ամենագեղեցիկ զգեստներով: Շատերը ձեռներին բռնած ունեին ամեն տեսակ լավ բաներ, ինչ որ միայն կարող է ուզել մարդու սիրտը: Բայց Իերզը հանկարծ կանգ առավ ու հնպես բարձր ճշաց, որ բոլոր երազները ետ դառան դեպի նրան:

— Ի՞նչ պատահեց,— հարցրեց թագավորը:

— Ահա հստեղ է իմ ծանոթ աղջիկը, որ ինձ երևում էր էնքան հաճախակի ու վարդեր էր բերում ինձ համար:

— Իհարկե, իհարկե հստեղ է,— պատասխանեց թագավորը: — Հենց նա ինքն է, որ կա: Ժշմարիտ է, չէ՞, որ քեզ լավ երազ էի դրկում: Գրեթե ամենալավ երազը...

Ու Իերզը վազեց դեպի իր ծանոթ աղջիկը, որ ինչպես միշտ, իր ոսկե ճոճում նստած ճոճվում էր: Նա էլ, հենց սրան տեսավ թե չէ, ներքև թռավ ու վազեց գիրկն ընկավ: Իրար ձեռից բռնած նստեցին մոտակա ոսկի աթոռին ու հրճվանքով անվերջ կրկնում էին, թե ի՞նչ լավ եղավ, որ նորից իրար պա-

տահեցին: Կրկնում էին ու կրկնում և կարծես միշտ նոր էին ասում:

— Դե՛, երեխե՛ք, հերիք է: Քո տունը հեռու է, Իե՛րզ, ե՛րբ պետք է հասնես: Էստեղ քեզ չեմ կարող թողնել, մենք քեզ համար տեղաշոր չունենք: Դու գիտես, որ երազները չեն քնում, այլ գիշերները գնում են վերև — մարդկանց մոտ: Դու էլ, աղջի՛կս, պատրաստվի՛ր, ժամանակն է, որ ճանապարհ ընկնես: Ուրից գլուխ հագիր քո վարդագույն զգեստներդ ու ե՛կ, ես քեզ կասեմ, թե ո՛ւմ ես երևալու էս գիշեր ու ի՛նչ ես անելու:

Երազող Իերզը էս որ լսեց, էնպես մի տղամարդու թյուն եկավ վրեն, որ բնավ չէր ունեցած: Վեր կացավ ու հաստատուն ձենով էսպես կանչեց.

— Հա՛յր արքա,— ասավ,— ես էլ չեմ բաժանվելու իմ երազից, իմ թագուհուց: Կամ ինձ պետք է թողնեք, որ մնամ էստեղ, կամ սրան պետք է թողնեք, որ մեր աշխարհքը գա ինձ հետ: Առանց սրան էլ չեմ կարող ապրել, էնքան եմ սիրում...

Ու աչքերը լցվեցին խոշոր արցունքներով:

— Բայց, Իե՛րզ,— խոսեց Երազների թագավորը,— պետք է իմանաս, որ սա իմ ամենալավ երազն է: Սակայն դու իմ կյանքը փրկել ես, Իե՛րզ, թո՛ղ էնպես լինի, ինչպես դու ես կամենում: Ա՛ն քո երազը ու գնա ձեր աշխարհքը: Բայց վերև գնաք թե չէ՝ սրա գլխի արծաթե քողը պետք է վերցնես ու դռնից գցես ներքև — դեպի ինձ: Էն ժամանակ քո երազը՝ քո թագուհին էլ միս ու արյուն կառնի, կդառնա իսկական կին, թե չէ այժմ նա անմարմին երազ է միայն...

Իերզը թագավորին սրտանց շնորհակալու թյուն արավ ու ասավ.

— Սիրելի թագավոր, քանի որ դու էդքան բարի ես, համարձակվում եմ մի խնդիրքով էլ անհանգստացնել քեզ: Տեսնում ես՝ արդեն թագուհի ունեմ, բայց թագավորու թյուն

չունեմ: Ի՞նչպես կլինի՝ թագուհի առանց թագավորության: Ձե՞ս կարող արդյոք մի թագավորություն էլ տալ: Ինչքա՛ն ուզում է՝ փոքրիկ լինի, միայն թե թագավորություն լինի:

— Գիտե՞ս ինչ կա, Ի՛երգ,— պատասխանեց Երազների թագավորը,— թե տեսանելի թագավորություններ ես ուզում, ես չունեմ, բայց աներևույթ թագավորություններ ունեմ և նրանցից մինը քեզ եմ նվիրում, է՛ն էլ ամենամեծերից ու ամենահոյակապներից մինը:

Իերգը հետաքրքրվեց իմանա, թե ինչ տեսակ բաներ են էդ աներևույթ ասված թագավորությունները, բայց թագավորը նրան պարզեց, թե ամեն բան ինքը ժամանակին կիմանա ու շատ կզարմանա, երբ կտեսնի, թե ի՛նչ լավ է ու ինչքա՛ն հարմար էդ տեսակ աներևույթ թագավորություն ունենալը:

— Սովորական, տեսանելի թագավորությունները շատ անգամ շատ հոգսեր ու անախորժություններ են ունենում,— բացատրեց թագավորը:— Օրինակի համար, ասենք թե դու թագավոր ես, դեռ անկողնումն ես. մին էլ տեսար՝ առավոտը վաղ նախարարը մոտեցավ անկողնիդ ու ասում է.

— Ձերդ մեծություն, տերության կարիքների համար ինձ մի հազար ուրբլի է պետք:

Գանձարանը բաց են անում, տեսնում ես՝ մեջը կոպեկ չկա: Ի՞նչ անես: Դեռ հալա է՛ն էլ կարող է պատահել, որ քեզ պատերազմ հայտնեն, հաղթեն, ու է՛ն թագավորը, որ քեզ հաղթել է, պսակվի հենց քո թագուհու հետ, իսկ քեզ մի աշտարակում փակի: Իսկ աներևույթ թագավորության մեջ անկարելի է, որ էդ տեսակ բաներ պատահեն:

— Բայց եթե էդ թագավորությունը աներևույթ է, ու մենք չենք տեսնելու, դրանից ի՞նչ դուրս կգա,— հարցրեց Իերգը:

— Ա՛յ անխելք մարդ,— բացականչեց թագավորը,— ախր չէ՞ որ ձեզ համար աներևույթ չի լինիլ, դու ու քո թագուհին կտեսնեք: Դուք պարզ կտեսնեք ձեր թագավորությունը և՛

պալատները՝ իրենց պարտեզներով, և՛ մարգագետինները, և՛ անտառները: Նրանց մեջը կապրեք, կզբոսնեք, կանեք, ինչ որ քեֆներդ կտա: Միայն ուրիշների համար կլինի աներևույթ, ուրիշները չեն տեսնիլ ձեր թագավորությունը:

Իերզը սրա վրա շատ ուրախացավ, որ իրենց գյուղացիք ո՛չ կտեսնեն, որ ինքը թագուհի ու թագավորություն ունի, ո՛չ էլ նախանձից խեթ կնայեն: Շնորհակալություններով հրաժեշտ տվեց Երազների թագավորին, իր թագուհու հետ հինգ հարյուր աստիճան վերև բարձրացավ, նրա գլխից վեր առավ արծաթի քողը ու ձգեց ներքև: Հետո ուզեց ստորերկրյա մուտքի դուռը ետ դնի, բայց էնքան ծանր էր, որ չկարողացավ պահի, ձեռիցը դուրս պրծավ ու մի էն տեսակ ահագին թնդյուն հանեց, կարծես միանգամից բազմաթիվ թնդանոթներ որոտացին, ու իերզը հանկարծ ուշաթափ եղավ: Մին էլ ուշքի եկավ, տեսավ ինքը իրենց դռան հին ջաղացաքարի վրա նստած, կողքին կանգնած իր թագուհին, միայն ոչ թե երազ, այլ մարմին առած, սովորական կին:

Իր ձեռիցը բռնած նա փաղաքշում էր իրեն ու խոսում. «Ա՛յ դու իմ ազնիվ, իմ բարի, իմ հիմար Իե՛րզ, ուրեմն էսքան ժամանակ սիրում էիր ինձ ու սի՞րտ չէիր անում ասե՛ս... վախենում էիր ինձանի՛ց...»:

Լուսինը ելավ, ու լուսափայլեց գետը, ալիքները հնչուն ծփալով զարկում էին ափերին, անտառը խուլ աղմկում էր, նրանք դեռ նստած՝ խոսում էին ու խոսում: Հանկարծ լուսնի վրա մի սև ամպի պատառ եկավ, էս միջոցին նրանց ոտների տակ մեծ թաշկինակի պես մի բան ընկավ, ու նորից լուսինն սկսեց փայլել առաջվա պես պայծառ: Նրանք թաշկինակը վեր առան, ուզեցին բաց անեն, բայց տեսան, որ շատ է բարակ ու անթիվ անգամ ծալած, էնպես որ երկար տևեց, մինչև բոլոր ծալքերը բաց արին:

Յո բաց արին՝ ինչ տեսնեն. աշխարհագրական քարտեզի

նման մի բան: Մեջտեղից մի գետ է հոսում, գետի երկու կողմը՝ քաղաքներ, անտառներ ու լճեր: Իսկույն գլխի ընկան, որ էս էն թագավորությունն է, որ բարի Երազների թագավորն իրենց համար ցած է գցում երկնքից: Եվ երբ ետ նայեցին իրենց փոքրիկ տնակին, տեսան դարձել է հոյակապ պալատ, բյուրեղյա աստիճաններով, մարմարե թավշածածկ պատերով ու բարձր աշտարակներով, փիրուզե տանիքներով: Ձեռ ձեռի տված ներս մտան ու կորան ծաղիկների մեջ, անուշահոտ բուրմունքների, երաժշտության, ուրախության ու ամեն բանի լիության մեջ:

Մյուս օրը ամբողջ գյուղը դրմբում էր, թե Երազող Իերզը վերադարձել է ու կին է բերել իրեն համար:

— Իրեն նման մի բան կլինի, էլի՛,— ասում էին չորս կողմից:

— Էսօր առավոտ անտառ էի գնում, տեսա՝ շեմքումը կանգնած էր,— մեջ մտավ մի գյուղացի: — Բանի նման չի, կա, էլի՛, մի լղար, պուճուր աղջիկ ա: Հագինն ու վրինն էլ հո էնպես...

— Բա ի՞նչ էր լինելու: Սա բան չունի, նա էլ սրա նման,— նկատեց մի ուրիշը:

Էսպես էին խոսում էն տխմար մարդիկ ու չէին տեսնում, որ առաջները կանգնածը թագուհի էր: Ոչ էլ է՛ն էին նկատում, որ նրանց տնակը շքեղ պալատ է դարձել: Եվ ի՞նչպես պետք է տեսնեին: Իերզի համար ամպերից ընկած թագավորությունը աներևույթ թագավորություն էր: Ինքը Իերզն էլ շատ չէր հոգում, թե ինչ են մտածում իր մասին կարճամիտ ու տխմար մարդիկ, ու իրեն համար ապրում էր իր թագավորության մեջ, իր թագուհու հետ՝ ուրախ ու բախտավոր: